

— וקצתה את כפה, לא תחוס עינד. לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן... — רמז: '...עינדך — לא יהיה לך בכיסך...' — למנות מה שבתוכו, כי אין הברכה מצויה אלא בסמוי מן העין (בעל הטורים — סוף תצא).
באסמיק בגימטריא: זהו הסמוי (שם — תבא).

'כספים אין להם שמירה אלא בקרקע'
'כספים' — תאוות העולם הזה, שהאדם כוסף להם וחושקם, אין מפניהם שמירה, אלא **'בקרקע'** — שישפיל האדם את עצמו עד לארץ, רק אז יתבטלו תאוותיו.
וכן לאידך גיסא: **'כספים'** דקדושה, הכוסף ומשתוקק אליו יתב' לדבקה בו ובמצוותיו — אם רוצה לשמר ולקיים אותם **'כספים'** — אין להם שמירה אלא בקרקע — ע"י ענוה ושפלות (עפ"י תולדות אדם — ליקוטי הש"ס).

דף מג

'המפקיד מעות אצל שולחני... חנוני כשולחני' — כתבו הפוסקים: בזמנינו סתם **'בעל הבית'** עסקיו בסחורה ובכספים, וכולי עלמא דינם כשולחני (מרדכי. והובא בש"ך ובסמ"ע — חו"מ רצב, ז).
ואולם בשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"ב נג) כתב לחדש שלא אמרו מותרין להשתמש בהן אלא בזמנים ששמירת כספים היתה בקרקע וכיו"ב, ואז יש לנו לתלות שנוח לשני הצדדים, שישתמש הנפקד במעות, כי שניהם מרויחים בכך, זה בגלל שימוש [וחסכון] טורח שמירתן בקרקע], וזה בגלל אחריות האונסין שתהא מוטלת על הנפקד, אבל בזמננו ובמקומותינו, השמירה המעולה ביותר של כספים היא להפקידם בבנק, ואין בה טרחה והוצאה, וגם היא לבעל המעות רווחים מכך — שוב אין אומדן דעת שמתיר לנפקד להשתמש לצרכי עצמו, הלכך יש לאסור. והביא קצת סמך לדבר. 'היא סברא גדולה אף שליכא ראייה מפורשת על זה'.
[ומתוך כך פסק למעשה, על שליש שהושלשו בידו כספים והפקידם בבנק — הרווחים מהבנק שייכים לבעל המעות ולא לנפקד, כי כך היה לו לעשות, ואין לנו להניח שנתכוין לגזולן ולהפקיד לצורך עצמו].

אפשר שכל דבריו אינם אלא בפקדון לזמן ממושך, כנדון הבא לפניו, שהשליש מעות לאדם כדי שיתנו לאשתו ולבניו לאחר מותו, אבל פקדון לזמן קצר [והסכום אינו גדול במיוחד] נראה שאין הדרך להפקיד בבנק, ושוב חוזר הדין שנוח לו שהנפקד ישתמש בהם ויתחייב יותר באחריות. וצריך בירור.

'האי מאן דגזל חביתא דחמרא מחבריה, מעיקרא שויא זוזא...' — ע' במובא בב"ק סה. (וע"ע זכר יצחק ח"א סג, ב).

'איתבר ממילא משלם זוזא' — מפני שבשעה שגזל יצאה מרשות בעלים שאינו יכול למוכרה ולהקדישה, ונכנסה לרשות הגזולן להתחייב באונסיה מאותה שעה, הלכך משלם כשעה שגזל. ואינו דומה לשואל שמשלם כשעת האונס, כי השואל לא נתחייב אלא משעה שנשברה או מתה, משא"כ הגזולן כבר חל חיובו בשעת הגזלה כאמור (עפ"י רמב"ן).
ומבואר בדברי הראשונים שאין חולק בדין זה.

(ע"ב) 'אלא פשיטא כשעת הוצאה מבית בעלים, לימא רבה דאמר כבית שמאי...' — לפי 'סלקא דעתין' זו, יש לבאר סברת בית הלל לחייבו כשעת שליחות-היד ולא כשעה ששבר — לפי שכבר יצא החפץ מרשות בעליו, משעת הגזילה. וכשם שסובר רמי בר חמא (ר"פ הגזול ומאכיל), גזל ולא נתיאשו הבעלים ובא אחר ואכלו, אין הגזל יכול לתבוע את השני, שכבר יצא החפץ מרשותו בגזילתו של הראשון. הוא הדין הגזלן עצמו שהזיקו, אינו מתחייב על שעת הנזק אלא על שעת הגזילה.

ואמנם רבה אינו סובר כן, ולכן מחייב ד' כשעת השבירה, לפי שסובר כרב חסדא (שם) שיכול הגזול לתבוע את השני שאכלו [קודם יאוש]. ואמנם לאחר יאוש מודה, כדאיתא שם. ויש ללמוד מכך על הגזלן עצמו שהזיק לאחר יאוש] (עפ"י פרי יצחק ח"ב סב. וע' במובא בב"ק קיא).

'ומודה רבי עקיבא במקום שיש עדים...' — מלשון רש"י משמע שאין די בכך שראו ששלח יד, אלא גם יודעים כמה היה שוה באותה שעה. ויש לפרש, הואיל ואנו מחשיבים את ידיעתם כיום אשמתו, הרי יש לדון כאילו כבר באו והעידו בבית דין, לכן צריך שידעו הכל, כדי לחייבו ממש. ובשיטה מקובצת בשם הריטב"א הביא לשון רש"י ודילג על המלים 'כמה היה שוה' (אילת השחר).

מה שכתב רש"י לחלק בין הודאה, שיום הודאתו בב"ד הוא יום אשמתו, ובין עדים שמשעת ראייתם נחשב יום אשמתו — יש לפרש על פי מה שכתב בספר בית ישי (צ. והובא לעיל ג ובב"ק סד:), שהודאת בע"ד נידונית כפסק-דין עצמי ולא כבירור או דין נאמנות. ולכן קודם הודאתו אין כאן כלום, משא"כ עדים, כחם עמם מעת ראייתם, וכבר אז נחשב יום אשמתו.

'הטה את החבית ונטל הימנה רביעית ונשברה — אינו משלם אלא רביעית' — לכאורה נראה שדין זה אמור רק כאשר החבית אינה מונחת בחצירו, אבל אם היא בחצירו — חצירו קונה לו. [וגם מחלוקת ב"ש וב"ה היא רק כאשר אין הפקדון בחצירו, אבל בחצירו — מודים שניהם שיש שליחות יד בדיבור לבד, למאן דאמר שליחות יד אינה צריכה חסרון]. אך אפשר ששליחות-יד צריכה דוקא משיכה, כי כיון שמקומה של החבית בחצר זו, הלכך לא נקבע חטאו בקנין חצר לבד. [וכבר עמד על כך בקצות החושן (קפט) וכתב שאין חצר קונה בגזלה או גניבה, אלא עם מעשה כל דהו. ואולם בהטה את החבית כבר יש מעשה]. (עפ"י חזון איש — חו"מ לקוט"מ כ).

'הגביחה ונטל הימנה רביעית ונשברה — משלם דמי כולה' — לדעת ר' ישמעאל (לעיל מ:—מא.) שמועילה חזרתה למקומה בלא דעת בעלים, אינו משלם דמי כולה אלא כאשר לא החזירה למקומה, אבל החזירה — פטור, שאף לאחר שחיסרה, מועילה החזרה. ולרבי עקיבא — חייב אף לאחר החזרה (פני יהושע לעיל מא. חזון איש — לקוט"מ, כ. וע' רש"ש). ויש לעיין לדעת הסובר שליחות יד צריכה חסרון, האם נחשב שולח-יד רק אם נטל בשעה שהיא מוגבהת בידו, או אפילו הניחה ואח"כ נטל. (חזו"א שם).

ד. משמע בסוגיא שהאפוטרופוס חייב על פשיעה, אם לא שמר על נכסי היתומים כראוי (עפ"י תוס', רא"ש, רשב"א). והרמב"ן כתב שאפוטרופוס שמינהו בית דין שומר שכר הוא (וכ"כ הראב"ד והר"ן). ואם מינהו אבי יתומים, אינו אפילו כשומר חנם.

ג. השומר לא פשע, שהרי אמר לעושה-השכר ליטול משלו. ואולם אם יכול היה להבין שהמטיל-לשכר לקח כשות של פקדון, ולא מיחה בו — חייב. כגון שהפקדון נמצא בריחוק מקום ונשתהה זה עד שהביא.

אפשר דוקא בשומר שכר נחשבת זו פשיעה, שהיה לו לחוש ולברר. ושמא אפילו בשומר חנם היה לו לחוש שמא נתקל בלשונו. (ערמב"ן. והר"ן והריטב"א נקטו כסברא ראשונה). וכן עושה השכר אינו חייב, מאחר ולא אמר לו בפירוש מכאן תקח ומכאן אל תקח. (והלה אינו 'שומר' הלכך אינו מתחייב על טעותו. ערמב"ן).

ואילו היו שני מינים, או אפילו מין אחד אבל במקומות שונים, הרי כשאמר לו ממין זה או ממקום זה — הוי קפידא, ולא היה לו ליקח מהאחר (עפ"י תוס' ורא"ש). אכן, אם היה כשות הפקדון משובח, וכן השכר הנעשה ממנו — חייב השומר לשלם דמי הכשות, שהרי נמצא מורוח מכשות של חברו. אבל אם התמיץ השכר (רב סמא בריה דרבא) או שהיה הכשות פגום לעשיית שכר (רב אשי. לפרש"י, שהיה עם קוצים. לפר"ח ור"ף: היה צריך ריכוך) — אינו חייב לשלם לו אלא לפי מה שהשביח השכר מאותו כשות.

דף מג

צד. א. המפקיד מעות אצל שולחני — האם מותר לו להשתמש בהן, ואם כן, האם חייב בגניבה ואבידה ובאונסין? ומה דין המפקיד אצל חנוני?

ב. גזבר המפקיד מעות הקדש אצל שולחני — האם מעל הגזבר?

א. המפקיד מעות אצל שולחני; אם צרורים וחתומים (רב יהודה) או צרורים בקשר משונה (רב מרי. ולפי לשון אחרת נסתפק רב מרי בדבר. הלכך לא ישתמש בהם. רי"ף) — לא ישתמש בהם. לפיכך אם שמרם כראוי ואבדו אינו חייב באחריותם, כדין שומר חנם. ואם מותרים [ובכלל זה צרורים כדרכם ואינם חתומים] — ישתמש בהם, לפיכך אם אבדו חייב באחריותם. לדברי רב הונא חייב באונסין כשואל, אפילו לא נשתמש בהם. ולדברי רב נחמן אינו אלא כשומר שכר ופטור מאונסין, כל עוד לא נשתמש בהם.

א. הלכה כרב נחמן בדינים, שאינו אלא שומר שכר (רי"ף ורא"ש; חו"מ רצב, ז). ואולם אם נשתמש בהם — הריהם הלואה וחייב באונסים אפילו החזירם למקומם אחר שנשתמש (רב האי גאון; רי"ף ועוד — כבאר הרא"ש).

ב. יש אומרים שלרב הונא אם חזר המפקיד ואמר לשולחני איני רוצה שתוציאם, תנם לי בעינם — יכול ליתן לו מעות אחרים, כי נתנם לו על מנת להוציאם ומלוה הם. ואם קידש המפקיד בהם אשה — אינה מקודשת (כן צידד הרמב"ן, וכ"כ התוס' לעיל כט.).

המפקיד אצל בעל הבית — בין צרורים ובין מותרים לא ישתמש בהם.

חנוני — כבעל הבית. דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: חנוני כשולחני.

כתבו הפוסקים האחרונים שגם מי שאינו שולחני, הואיל וכרגיל סתם אדם מתעסק במעות

תדיר, הרי בסתמא דעת המפקיד והנפקד על מנת שישתמש בהם ויתחייב באונסין. אך יש אומרים שבזמננו אין הדין כן, כי אפשר בנקל לשמור כספי הפקדון בבנק, הלכך כל שלא פורש אחרת חייב לעשות כן והרווחים שייכים למפקיד.

ב. גזבר שהפקיד מעות הקדש אצל שולחני — אם הפקיד באופן שאסור לו לשלחני להשתמש בהם, כגון שהיו צרורים כנ"ל — לא מעל הגזבר, גם אם הוציאן השלחני. הפקידן מותרים והוציאן השלחני — הגזבר מעל. ולדברי רב הונא שהשלחני נעשה כשואל מיד — מעל הגזבר מיד בנתינתו לשלחני, גם אם לא הוציאן הלה.

הרמב"ם (מעילה ז, י) פסק שגם אם הוציאו השלחני — שניהם פטורים; השלחני פטור שהרי הופקדו אצלו מותרין וכאילו השתמש ברשות, והגזבר פטור הואיל ולא אמר לו להשתמש בהן. (ויש מפרשים שפסק דלא כברייתא דידן משום משנה אחרת. ע' כסף משנה).

צה. השולח יד בפקדון, ונתייקר או הוול, השביח או הופחת — לפי איזה מחיר הוא חייב לשלם?

השולח יד בפקדון נעשה עליו כגזולן מאותה שעה. [וכן הדין אם נשתמש בו שלא מדעת בעליו, כגון טלטל התבית להביא עליה גזולות — לדעת הסוברים שואל שלא מדעת גזולן]; — הלכך, אם הפקדון עומד בעינו — מחזירו כמות שהוא. ואם יצא מן העולם, אם הוול החפץ לאחר ששלח יד, וכשיצא מן העולם היה שוויו נמוך — משלם כשעת הגזילה, היא השליחות-יד. ואם נתייקר; אזי אם הפסידו בידים, כגון שאכלו או שברו — משלם כשעה שהפסידו, כדברי רבה — מפני שנעשה כגזול מחדש בשעה שהוציאו מן העולם. אבל אם ניזק החפץ ללא פעולת האדם — משלם כשעת השליחות-יד (עפ"י תד"ה לימא. ואפילו בפשיעה (רעק"א; חזו"א חו"מ לקוטים כ). ויש מי שנסתפק בזה. פרי יצחק ח"ב סו"ס סב).

הושבח החפץ או הופחת, כגון בהמה שנתעברה והמליטה או נגזזה — לדברי בית שמאי, לעולם ילקה הנפקד; השבח למפקיד והפחת לגזולן [אם משום שסוברים שינוי במקומו עומד ולא קנה כלל, או משום קנס שקנסוהו במזיד שלא יקנה בשינוי. ע' ר"פ הגזול ותוס']. ולדברי בית הלל, משלם כשעת הוצאה מן הבעלים. כלומר משעה שקנאו הגזולן בשינוי, וכל השבח שהשביחה הגזילה לאחר מכן — של הגזולן הוא. ונחלקו בדבר רבי מאיר ורבי יהודה במקום אחר.

לדברי רבי עקיבא, הגזולן משלם כשעת התביעה, כלומר לפי המחיר ששוה החפץ בשעה שתבעוהו (ראב"ד. וכ"מ בלשון הרי"ף ועוד) בבית דין (לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו). וכן פסקו שמואל ורבי יוחנן הלכה כמותו. אלא שנחלקו האם דבריו אמורים גם כשיש עדים על הגזילה או רק כשאין עדים והוא מודה, אבל יש עדים, הרי יום הגזילה זהו יום אשמתו. ורבה אמר: הלכה כבית הלל. (וכן יש לנהוג, כרבה שהיה בתראה. רש"י רי"ף ו"ש פ).

התוס' מפרשים שרבי עקיבא לא נחלק אלא בהזול ונתייקר, אבל בשבח גזילה, תלוי הדבר במחלוקת התנאים האם שינוי קונה (וכן פסקו רבי יוחנן ושמואל עצמם) אם לאו. ואם לא נעשה שינוי והושבחה לאחר יום אשמתו — אותו השבח שייך לנגזל לדברי הכל.

והרי"ף מפרש (ולזה הסכימו הרמב"ן והריטב"א) דברי רבי עקיבא בבהמה שנטענה אצלו, שאם בשעה שתבעו בדין היתה טעונה, אפילו קדם וגזזה אחר כך או שילדה — משלם אותה ואת גזיותיה ואת ולדותיה [ולשמואל מודה רע"ק אם יש עדים שלא היתה טעונה ומעוברת